

ÎNFOMETAREA MOLDOVEI POSTBELICE SUB REGIMUL SOVIETIC (1946–1947)

Doctor în istorie **Anatol ȚĂRANU**
Institutul de Istorie al AȘM

STARVATION OF POSTWAR MOLDOVA WITHIN THE SOVIET REGIME (1946–1947)

Summary. This study reveals the proportions of famine phenomenon in the years 1946–1947 in Soviet Moldova and the reasons that caused this disaster for the population of the republic. The attention is drawn to the natural causes of hunger: severe drought and economic ruin as a result of war. Simultaneously subjective causes of the famine and unprecedented population mortality caused by this disaster are elucidated. It concludes that the Soviet political regime is responsible for triggering famine and human mortality through unbalanced policies of food requisition from peasant families. It stipulates the organized nature of the postwar famine in Moldova through Soviet State policy of forced collection of food.

Keywords: famine, malnutrition, drought, the Soviet regime, requisition, cannibalism, food dystrophy.

Rezumat. Acest studiu scoate în evidență proporțiile fenomenului foametei din anii 1946–1947 în Moldova Sovietică și motivele care au provocat acest dezastru pentru populația republicii. Se atrage atenția asupra cauzelor naturale ale foametei: seceta severă și ruina economică, ca urmare a războiului. Totodată sunt elucidate și cauzele subiective ale foametei și ale mortalității fără precedent a populației cauzate de acest dezastru. Se concluzionează că regimul politic sovietic este responsabil pentru declanșarea foametei și a mortalității umane prin politicile dezechilibrate de rechiziții de produse alimentare din gospodăriile țărănești. Se constată natura organizată a foametei postbelice în Moldova prin politica statului sovietic de colectare forțată a produselor alimentare.

Cuvinte-cheie: foametea, subnutriție, secetă, regim sovietic, rechiziții, canibalism, distrofie alimentară.

INTRODUCERE

Foametea postbelică din RSS Moldovenească a fost o temă „tabu” în istoriografia sovietică. Doar de la sfârșitul anilor 1980 – începutul anilor 1990, când grație politicii de *perestroika* inițiată de Gorbaciov încep dezbateri publice intense pe un șir de subiecte interzise ale trecutului, demarează și procesul hașurării așa-ziselor „pete albe” ale istoriei. Printre ele se situează, pe bună dreptate, în centrul atenției publice, evenimentele foametei, pe care a cunoscut-o Moldova Sovietică în anii 1946–1947, din cauza tragismului lor nedisimulat.

Democratizarea, deschiderea arhivelor a favorizat nespus de mult cercetarea istorică și a adus la un grad de cunoaștere fără precedent a fenomenului foametei postbelice din republică. Deja în anul 1993 istoricii din Republica Moldova editează o lucrare fundamentală, între copertile căreia se regăsesc cele mai relevante surse documentare referitoare la evenimentele foametei din 1946–1947 din RSS Moldovenească [3]. Extinderea bazei documentare a contribuit la apariția unei serii de lucrări ale istoricilor în care problema foametei postbelice în Moldova Sovietică și-a găsit reflectarea multilaterală [8, 1, 10, 4, 7].

Cu toate acestea, mai continuă și astăzi polemica între adepții conceptului conform căruia acest flagel a fost un efect neintenționat, nedeliberat al deciziilor luate de autoritățile sovietice și susținătorii ideii despre caracterul organizat al foametei. În cazul temei foametei, ca și în cazul altor discuții asupra comunismului, continuă să persiste confruntarea dintre cei care afirmă că istoria produsă de regimul comunist e plină de crime și cei care consideră că acele aspecte ale istoriei sunt doar erori, adică o punere în practică greșită a unei doctrine nobile. Această dihotomie conceptuală tot mai mult pălește pe fundalul aprofundării cunoașterii adevărului științific despre evenimentele foametei postbelice în Moldova sovietică, chiar dacă se găsesc în continuare istorici tentați să minimalizeze rolul politicilor sovietice în provocarea foametei din 1946–1947 [5, 2].

PENURIA DE ALIMENTE: CAUZE ȘI EFECTE

Este adevărat că penuria de produse alimentare din Moldova Sovietică în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial a fost cauzată de o secetă cumplită, dar și de ruina gospodăriilor țărănești ca rezultat al ostilităților militare. În asemenea condiții, o mare parte a recoltei anului 1946 a fost compromisă.

Potrivit unor date oficiale, în acel an nu s-au recoltat decât 365 de mii de tone de cereale. Pentru comparație, aceleași surse dezvăluie că în anul 1945 s-au recoltat 926 de mii de tone (dintre care 272 de mii de tone au fost predate statului), pe când în anul agricol 1940, care a fost unul favorizat de condițiile meteorologice – peste 1800 de mii de tone de cereale. În termeni absoluți, aceasta însemna că în anul 1946 recolta de cereale – baza stării alimentare, a fost în Moldova la Est de Prut de cinci ori mai redusă decât în anul 1940 și de 2,5 ori mai mică decât în 1945 [4, p. 72-73; 5, p. 264].

Dacă e să judecăm lucrurile după mărturiile sovieticilor, care au invadat Basarabia după 28 iunie 1940, toți ei erau profund impresionați de abundența de produse alimentare existentă la acel moment în ținut [6, p. 88-91]. În baza acestui fapt putem lesne conchide corelarea directă între volumul de cereale produs în anul 1940 și starea decentă de asigurare a populației ținutului în alimente. În anul 1945, în condițiile când după predarea obligatorie către stat a 272 de mii de tone de cereale populația a ajuns să dispună de un stoc de cereale într-un volum de aproape 700 de mii de tone, în republică deja se înregistrau cazuri frecvente de subnutriție a anumitor categorii de populație. Astfel, putem deduce că pragul critic de asigurare a populației RSS Moldovenești cu cereale în anii imediat postbelici se fixa la nivel de 700-750 de mii de tone. În condițiile unui volum mai mic de cereale, disponibil pentru consum, populația republicii era efectiv condamnată la subnutriție și la efectele dezastruoase ale foametei.

Ținutul era devastat de război, mai cu seamă în urma operației Iași-Chișinău. Au fost distruse întreprinderi industriale, case de locuit, spitale, școli etc. Populația fusese jefuită, nivelul de viață scăzuse considerabil: două treimi din gospodăriile țărănești din Moldova în momentul reinstaurării regimului sovietic nu dispuneau de forță de tracțiune, o jumătate nu aveau vaci, a patra parte în genere nu aveau animale. După mai multe estimări, prejudiciile directe cauzate de război economiei republicii au constituit peste 11 miliarde de ruble în prețurile timpului. Pe fundalul ruinării economice se înregistra o scădere considerabilă a nivelului agrotehnic, fapt ce a dus la înmulțirea în masă a buruienilor și dăunătorilor agricoli. În aceste condiții, recolta globală de cereale, de floarea-soarelui, de sfeclă de zahăr ș.a. în anii imediat postbelici, în comparație cu 1940, s-a înjumătățit [9, p. 208].

Situația populației se agrava și din cauza răspândirii alarmante a maladiilor infecțioase: tifosul, tuberculoza, malaria. În republică în 1945 peste 70 de mii de oameni erau bolnavi de tuberculoză, zeci de mii au zăcut de malarie, numai în luna martie de tifosul

exantematic sufereau 17 mii de persoane, ceea ce atesta starea de epidemie [3, p. 16].

Pe fundalul ruinei de război, republica a fost lovită de o secetă cruntă. În toamna lui 1944 cantitatea depunerilor atmosferice a fost neînsemnată, iar iarna anilor 1944-1945 a fost cu puțină zăpadă și cu schimbări instantanee ale temperaturii de la ger la cald, ceea ce provoca uscarea excesivă a solului. În mai – iunie 1945 depunerile atmosferice iarăși au fost mult sub media anuală. Vânturile secetoase din acea perioadă au condus și ele la evaporarea sporită a umezelii din sol. Vara și toamna anului 1945 se caracterizau tot prin precipitații neînsemnate, iar iarna a fost fără zăpadă și cu fluctuații bruște de temperatură. Din amintirile bătrânilor, în acea iarnă vântul în loc de zăpadă mâna pe câmpuri nori de praf. În raionul Vadul lui Vodă, de exemplu, vântul puternic ce se dezlănțuise în luna februarie a suflat stratul de sol de la suprafață, smulgând din rădăcină semănăturile de toamnă de pe o suprafață de 2 200 de ha. Și în alte raioane din Centrul și Sudul republicii situația nu era cu mult mai bună [9, p. 210].

DIN ISTORIA ANILOR SECETOȘI

În istoriografia sovietică cauzele foametei și creșterii, în consecință, a nivelului de mortalitate a populației în anii imediat postbelici erau în principal explicate prin proporțiile secetei și ruinării de după război. Această teză este și azi reluată de unii cercetători-istorici rămași în prizonieratul vechilor dogme istoriografice [5, p.265]. Însă o abordare multilateral documentată a materialului istoric înclină spre o concluzie mult mai nuanțată.

Este bine cunoscut faptul că asemenea calamități naturale, cum sunt secetele periodice, niciodată n-au fost fenomene ieșite din comun pentru Basarabia. În conformitate cu observările meteorologice de lungă durată, norma precipitațiilor care garantează recolte stabile în agricultura ținutului se cifrează la media anuală de 350 mm pentru sudul republicii și 500 mm pentru raioanele de nord. Aceleași statistici meteorologice în perioada din 1854 și până în 1946 au fixat 33 de ani secetoși. Dintre anii cu secetă, 16 ani au fost deosebit de secetoși, când deficitul de precipitații ajungea la 200 mm. O secetă dezastruoasă, asemănătoare ca proporție cu cea din 1946, a lovit Basarabia în anii 1891-1892. În acei ani populația ținutului suferea de subnutriție cumplită, însă mortalitatea în masă a oamenilor a fost evitată. Sugestiv în acest sens este exemplul județului Bender, care a suferit atunci cel mai mult de pe urma secetei, dar a înregistrat un spor al populației [4, p. 73-74].

În general, Republica Moldova este situată geografic în zona unei agriculturi vulnerabile din punct

de vedere meteorologic. Secetele și recoltele scăzute sunt fenomene frecvente în ținutul dat. Din generație în generație populația acumula experiența de supraviețuire în fața acestor calamități. Toate gospodăriile țărănești dispuneau în mod obligatoriu de rezerve de alimente pentru asemenea cazuri. Odată cu apariția primelor semne ale secetei, țăranii limitau consumul produselor alimentare pentru a avea rezerve până la roadă nouă. În perioadele de subnutriție începeau să funcționeze mecanismele de asigurare a vieții la sate în condiții extreme, care își aveau rădăcinile în tradițiile comunei țărănești. Pentru a surmonta deficitul de hrană satul folosea rezervele alimentare ale gospodăriilor înstărite. Evident, acest lucru nu se făcea gratuit, însă, de regulă, se reușea salvarea vieților omenești.

Pe parcurs, depășirea fenomenului foametei devine și o sarcină a statului. Deja în timpul secetei și recoltei scăzute în Basarabia anilor 1891–1892 statul, în persoana zemstvei basarabene, a luat o serie de măsuri ce au permis evitarea mortalității populației de foame și epidemii. De exemplu, din banii publici au fost procurate rezerve de cereale care erau păstrate în depozitele vânzătorului, iar plata era achitată în momentul când cerealele erau ridicate pentru utilizare. Prin acest procedeu simplu au fost garantate condițiile de păstrare a cerealelor, dar și operativitatea distribuirii lor către solicitanții ajutorului alimentar. Nu acesta era și cazul sistemului sovietic de păstrare a produselor agricole rechiziționat de la țărani. După cum relatează istoricul rus B.E. Zima, în anii 1946–1947 în URSS au putrezit în depozitele statului circa un milion de tone de grâne [11].

În perioada pre-sovietică, când autoritățile statului rămâneau indiferente față de destinele țăranilor înfometati, aceștia puteau recurge la ultimul remediu: se îndatorau la bănci și cămătari, își vindeau averile și loturile de pământ etc. Desigur, anii cu secetă și recolte sărace înmulțeau numărul gospodăriilor țărănești datornice cu sume mari de bani. Totuși, acest mecanism economic bazat pe proprietatea privată garanta în anii secetoși că linia fatală nu va fi depășită și viețile omenești vor fi păstrate.

O PRESIUNE FISCALĂ NOCIVĂ

În legătură cu seceta postbelică din RSS Moldovenească se cere de remarcat că această calamitate a lovit grav și alte regiuni întinse ale URSS. Au fost afectate o parte considerabilă a Ucrainei, Povolgia Inferioară, Zona Centrală de cernoziom, ținutul Primorie, unele regiuni din centrul Uniunii Sovietice. Este important de menționat că o seceta la fel de cruntă a fost și în Moldova de peste Prut.

În ceea ce privește URSS, per ansamblu, recolta de cereale în anul 1946 a constituit doar circa 40 de mi-

lioane de tone, aproape de 2,5 ori mai puțin decât în anul 1940 și cu circa opt milioane de tone mai puțin decât în anul 1945. Cu toate acestea, în anul de foamete 1946, regimul sovietic a exportat cereale în volum de peste 1 700 de mii de tone [11]. Aceasta se întâmplă în condițiile în care pe teritoriul întinse ale URSS, inclusiv în RSS Moldovenească, milioane de oameni sufereau de foame cumplită, iar sute și sute de mii muureau din această cauză în chinuri teribile.

Ruinarea agriculturii și ravagiile secetei în Moldova postbelică urmau să fie contracarate de un regim politic totalitar proaspăt instaurat și extrem de represiv, care în organizarea mecanismelor economice se baza, în principal, pe constrângerea extraeconomică. Imediat după instalarea puterii sovietice, toate gospodăriile țărănești din republică au fost introduse în rețeaua de impozitare caracteristică pentru sistemul sovietic de gospodărire. Și dacă în anul 1944 gospodăriile țărănești erau supuse fiscalității după regulile de război, din vara anului 1945, printr-o hotărâre specială a Consiliului Comisarilor Poporului din RSSM și CC al PC(b) din Moldova a fost stabilit sistemul livrărilor obligatorii la stat ale produselor agricole, în primul rând ale cerealelor, caracteristic perioadei de pace. Pe lângă cereale, gospodăriile țărănești erau obligate să livreze statului floarea-soarelui, cartofi, fân, fructe, legume, precum și carne, lapte, brânză, lână, ouă ș.a. Această practică a fost confirmată prin hotărârea guvernului URSS din 9 iulie a aceluiași an, care stipula și înlesniri fiscale pentru mai multe categorii de populație în conformitate cu principiul apartenenței la clasă socială. De înlesniri fiscale formale în republică beneficiau, în perioada 1945–1947, 40–60 la sută dintre gospodăriile țărănești.

Totodată, gospodăriile individuale erau divizate, în funcție de gradul de înstărire, în cinci categorii. Primele două aveau cele mai mari înlesniri fiscale. Iar categoriile a patra și a cincea, care în documentele timpului sunt numite chiaburești, suportau tot greul impunerilor, neavând niciun fel de înlesniri [5, p.262]. Anume aceste gospodării care, de obicei, serveau drept depozite pentru surplusurile de alimente la sate în perioadele de calamități și de unde familiile țăranilor săraci aveau posibilitatea să se împrumute în anii de secetă, duceau toată povara fiscală și nu mai aveau rezerve alimentare pentru împrumut.

După repunerea în acțiune pe teritoriul republicii a legislației funciare sovietice, peste 140 de mii de gospodării țărănești fără pământ și cu puțin pământ au primit de la stat circa 245 de mii de hectare de pământ, confiscate preponderent de la gospodăriile înstărite [5, p. 258]. Împroprietărirea cu pământ a țăranilor nevoiași a îmbunătățit starea materială a acestor familii. Însă majoritatea gospodăriilor țărănești

proaspăt împrăștiate cu pământ nu dispuneau de forță de tracțiune și de utilaj agricol necesar pentru prelucrarea lui calitativă. Ca rezultat, pământul expropriat de la gospodăriile înstărite era prelucrat de noii posesori foarte prost, producându-se, în așa fel, o dezorganizare a muncilor agricole, întinse suprafețe de teren rămânând necultivate.

Împrăștierea țăranilor nevoiași cu pământ era prezentată de istoriografia sovietică ca o întrușipare a grijii statului sovietic pentru oamenii muncii. În realitate această politică economică a avut consecințe îndoielnice și chiar nefaste pentru situația alimentară a satului moldovenesc în anii imediat postbelici. O mărturie a eficienței reduse a terenurilor tăiate o constituie faptul scutirii de colectările de produse agricole a fostelor gospodării fără pământ, împrăștiate în anii 1940, 1944–1945. Este evident că dacă foștii țărani nevoiași ar fi fost în stare să gospodărească eficient, fără îndoială, ei ar fi fost supuși colectărilor. Însă în realitate, de la gospodăriile proaspăt împrăștiate aproape că nu aveai ce colecta din cauza eficienței economice joase. Vine să confirme acest fapt și statistica acelor ani, care fixează o sporire de 2-4 ori a cotelor de produse livrate statului de gospodăriile înstărite față de cele cu puțin pământ.

Din punct de vedere economic, aceasta însemna că pământurile desprinse de la gospodăriile înstărite nu mai dădeau roadele scontate. Pe acest motiv, de rând cu altele, recolta anului 1946 în republică a avut de suferit, fapt ce a dus la scăderea nivelului de asigurare a populației cu produse alimentare. Așa-numita grijă a regimului sovietic în raport cu țăranii nevoiași, materializată prin împrăștierea acestora cu pământul tăiat de la gospodăriile înstărite, în realitate a dus în perspectivă imediată la scăderea simțitoare a eficienței economice și la aprofundarea efectelor crizei alimentare în condițiile secetei. Prin măsurile sociale necugetate statul sovietic provoca și amplifică dezastrul foametei.

După reinstalarea regimului sovietic, povara impunerilor asupra populației creștea permanent, îndeosebi asupra populației rurale. În condițiile când baza agriculturii o constituiau gospodăriile țărănești individuale, aproape 90% din suprafețele însămânțate erau lucrate de țăranii neocooperativizați și anume aceste gospodării asigurau securitatea alimentară a republicii. Totodată, din an în an creștea planul de predare a produselor agricole către stat. Așa, în anul 1944 planul republicii de livrare a cerealelor la stat a fost de 201,2 tone, în 1945 – de 272 de mii de tone, iar în anul de secetă cumplită 1946 a scăzut nesemnificativ doar până la 265 de mii de tone. Într-o măsură și mai mare s-a intensificat povara fiscală. Astfel, dacă în anul 1945 planul general de mobilizare a mijloacelor bănești de

la populația republicii a fost de 147 340 de mii de ruble, apoi în anul 1946 el a constituit 219 050 de mii de ruble, ceea ce a însemnat un spor de 48,6%.

Trebuie de menționat că regimul n-a cruțat pe nimeni, inclusiv pe cei săraci. Astfel, dacă în anii 1944–45 minimul de venit neimpozabil constituia 1 000 de ruble, în anul 1946 el era deja de 600 de ruble [4, p. 74]. Reducerea minimului de venit neimpozabil, precum și creșterea volumului de livrări obligatorii de produse agricole către stat lipsea familiile țăranilor de rezervele alimentare, atât de necesare în perioada secetei și a recoltei scăzute. Iarăși suntem nevoiți să constatăm influența nefastă a politicilor economice ale statului sovietic asupra gospodăriilor țărănești, fapt ce le netezea calea spre foamete.

Seceta care s-a dezlănțuit în republică în anul 1945 nu a permis agricultorilor să obțină volumul mediu anual de recoltă. Dificultățile ce se anunțau insurmontabile deja în toamna anului 1945 au putut fi depășite, totuși, prin micșorarea sau chiar anularea planului de colectări obligatorii la stat. Însă planul sporit de colectare a produselor agricole a lipsit majoritatea gospodăriilor țărănești de rezervele de pâine necesare pentru a ieși cu bine din iarnă.

Primul semnal de alarmă l-a dat sectorul zootehnic. Deja în primăvara anului 1946 în gospodăriile țărănești a început sacrificarea în masă a vitelor. Iar până la finele anului 1946 în republică numărul cailor s-a micșorat cu 44,4%, al vitelor cornute mari – cu 35,3%, inclusiv al boilor – cu 52,3% [4, 403]. Afirmațiile unor istorici precum că sacrificarea în masă a vitelor a început sub influența propagandei chiaburești nu rezistă confruntării cu baza documentară. Documentele mărturisesc că țăranii păstrau în gospodăriile lor doar vitele pe care erau în stare să le asigure cu nutrețuri. Întru confirmarea acestui fapt menționăm că în condițiile lipsei de hrană pentru întreținere, comercializarea și sacrificarea vitelor se făcea din contul animalelor de tracțiune, îndeosebi al boilor. Pentru satul moldovenesc, care ducea o lipsă acută de forță de tracțiune, această tendință era deosebit de alarmantă.

Faptul sporirii volumului colectărilor de cereale pentru anul 1945 este confirmat și de deficitul cronic în republică a materialului de însămânțare. Conform situației de la începutul anului 1946, nivelul de asigurare cu semințe a colhozurilor constituia doar 88%, iar al gospodăriilor individuale – 71%. Deficitul de semințe era compensat prin împrumut de la stat. Pentru asigurarea semănatului din primăvara anului 1946 statul a împrumutat colhozurilor din republică 4 857 tone de cereale, iar gospodăriilor țărănești individuale – 7 200 de tone [9, p.215]. E relevant dezechilibrul în-

prumuturilor acordate colhozurilor și gospodăriilor țărănești în condițiile când nouă din zece hectare de pământ din raioanele din dreapta Nistrului erau lucrate de gospodării individuale.

Regimul sovietic a anulat aservirea țăranilor de către băncile particulare și cămătari. Însă majorarea nejustificată a normelor de predare obligatorie către stat a cerealelor și a altor produse agricole, odată cu intensificarea presiunii fiscale, a dus la formarea unor datorii imense ale gospodăriilor țărănești față de stat. Majoritatea gospodăriilor țărănești din Moldova anilor 1945–1946 aveau la mână chitanțe-angajament de achitare a împrumuturilor, care în această perioadă a atins un număr de 500 de mii. Iar în martie 1947 numărul total al angajamentelor pentru achitarea împrumuturilor s-a ridicat la cifra de trei milioane [9, p.216]. În aceste condiții se cere de specificat că în afară de colectările obligatorii de produse agricole și de impozitul agricol în bani, țăranii erau obligați să achite din recolta nouă și împrumuturile din anii precedenți. Aceasta șubrezea și mai mult rezervele alimentare din familiile țărănești, determinând extrema lor vulnerabilitate în fața pericolului foametei.

MURITORII DE FOAME, CONSIDERAȚI „ELEMENTE DUȘMĂNOASE”

Deprins cu sistemul de gospodărire bazat pe proprietatea privată țăranul basarabean devenea nepuțincios în fața sistemului economic sovietic bazat pe constrângerea extraeconomică. El nu avea experiența necesară pentru a confrunța sistemul, pentru a supraviețui în condiții de gospodărire cu care nu era obișnuit. Situația s-a agravat în timpul secetei cumplite din anul 1946, care a avut efecte dezastruoase pentru majoritatea covârșitoare a gospodăriilor țărănești. Cu toate acestea, colectarea cerealelor s-a început în republică în condițiile planului de predare obligatorie a pâinii către stat în volum de 265 de mii de tone. Era un plan-asasin, un plan criminal, care ducea la exterminarea în masă a populației Moldovei sovietice prin înfometare. Drept dovadă este faptul că oamenii în republică îndurau foame chiar în timpul recoltării cerealelor. Astfel, deja în luna august în județul Chișinău organele ocrotirii sănătății înregistrau 5 200 de cazuri de distrofie alimentară. În 3 600 dintre aceste cazuri sufereau copii cu vârste de până la 14 ani. În județul Bender, după date incomplete, în septembrie muriseară de distrofie 41 de oameni, în octombrie – 425, în noiembrie – 410. Iar la 31 iulie 1946 se atestă documentar și primul caz de canibalism – în satul Milești, raionul Nisporeni [9, p. 225; 4, p.74-75].

Criza alimentară a început în Moldova sovietică

încă în anul 1945 și a fost consecința atât a calamităților naturale, cât și, înainte de toate, a politicilor fiscale ale statului sovietic, care îi deposeda forțat de alimente pe țăranii prin planurile exagerate de colectări de produse alimentare. În aceste condiții populația înfometată adresa apeluri disperate către stat după ajutor de alimente. De obicei aceste adresări erau curmate cu brutalitate. Astfel, în mai 1946, țăranii satului Logănești, raionul Cotovschi, ajunși la ultimul grad al sărăciei, s-au adresat autorităților raionale după ajutor de alimente. Reacția organelor sovietice a fost tradițională și este reflectată de următorul fragment din hotărârea comitetului raional Cotovschi al P.C. (b) din Moldova din 10 iunie 1946: „Comitetul raional de partid al P.C. (b) din Moldova califică cererea colectivă a țăranilor din satul Logănești de a li se acorda împrumut de alimente, ca o provocare a elementelor dușmănoase, având drept scop a trezi nemulțumirea țăranilor față de Puterea Sovietică. A însărcina pe procurorul raionului tov. Andeliman și pe șeful secției raionale a Ministerului securității de stat tov. Sobolev să cerceteze faptele expuse în cererea țăranilor din satul Logănești și să-i tragă la răspundere pe organizatorii acestei cereri provocatoare ” [9, p.216-217].

Administrația sovietică le permitea țăranilor doar să îndure în tăcere foamea, fără a-i deranja cu diverse cereri pe deținătorii puterii.

Sistemul sovietic nu îngăduia acțiuni deliberate ale cetățenilor și le sancționa fără menajamente. Acest comportament al autorităților ducea la întârzieri fatale în luarea deciziilor, de care deseori depindeau viețile oamenilor. Așa s-a întâmplat și în cazul planurilor exagerate de predare obligatorie către stat a produselor alimentare, care au fost aplicate în republică imediat după război. Din această cauză cea mai mică scădere a recoltei avea urmări catastrofale pentru gospodăriile țărănești: fiind lipsite de stocuri-tampon de cereale, acestea se transformau în victime ușoare ale foametei.

Cu toate că statul sovietic îi persecuta pe țăranii care semnalau abuzurile sistemului, în ultima instanță, autoritățile nu puteau să nu recunoască evidențele foametei care s-a abătut asupra Moldovei în 1946. Deja în iunie al aceluiași an criza alimentară în republică a fost recunoscută de autorități prin însăși faptul repartizării către populație a 125 de mii de puduri de produse alimentare în formă de împrumut, dintre care 97,5 de mii de puduri erau destinate țăranilor nevoiași din Basarabia [9, p. 217]. Cu o lună mai târziu se produce și prima adresare a autorităților republicane către cele unionale cu rugămintea de a micșora planul-canibal de predare a pâinii către stat pentru anul 1946 de la 265 până la 100,59 mii de tone [3, p. 206-207].

Rugămintea de a reduce mai mult de două ori

planul de predare a pâinii nu salva situația alimentară dezastruoasă din republică. Era nevoie de anularea completă a livrărilor obligatorii către stat a produselor alimentare, elaborarea și aplicarea măsurilor de urgență pentru ajutorare cu alimente a familiilor care deja în primăvara și vara anului 1946 îndurau foamea.

Numai că sistemul sovietic nu era capabil de asemenea acțiuni de protejare a vieților omenești. El se conducea de cu totul alte priorități și sacrifică cu ușurință viețile oamenilor pe altarul raționamentelor luptei de clasă, de exemplu. Anterior se menționase exportul de pâine înfăptuit de regimul sovietic în anul 1946, când au murit de foame peste un milion de cetățeni sovietici, printre care moldovenii ocupau un loc deosebit. Și acest lucru, în viziunea noastră, s-a întâmplat din cauza faptului că Moscova nu a anulat planul de predare a pâinii către stat în Moldova, ci doar l-a micșorat în luna august până la 72 727 de tone [4, p. 74].

Și acest plan micșorat era peste puterile de plată ale populației republicii. După cum s-a menționat, în anul 1946 recolta globală de cereale a constituit în republică 365 de mii de tone. La 1 ianuarie a aceluiași an, populația republicii număra 2 milioane 183 de mii de locuitori. După unele estimări, putem conchide că în perioada dintre recolta anului 1946 și cea din anul următor un om ar fi avut nevoie, pentru o alimentație foarte limitată, de 109,5 kg de cereale, iar întreaga populație – de circa 239 de mii de tone [4, p. 75]. Însă pe lângă cereale pentru hrană, țărani mai aveau nevoie de cereale pentru furaj, de cereale seminte pentru semănăturile de toamnă și primăvară. După calculele făcute de unii cercetători, cantitățile minime necesare populației republicii pentru hrană, întreținerea vitelor și seminte în ajunul foametei se cifrau la 410 mii de tone de cereale [4, p. 76] ceea ce depășea recolta globală din acel an.

În aceste condiții se cerea imperios de a salva populația republicii de foamea iminentă prin anularea colectărilor de grâne și a altor produse agricole, și, chiar mai mult, era necesară ajutorarea republicii cu cantități suplimentare de alimente. Este evident că în cazul scutirii de rechiziții nu s-ar fi evitat subnutriția unor părți largi ale populației, însă cu siguranță ar fi fost evitată mortalitatea în masă, cum s-a întâmplat de fapt.

În realitate însă autoritățile au forțat îndeplinirea planului de predare obligatorie către stat a cerealelor și a altor produse alimentare. Documentele timpului vorbesc fără tăgadă despre presiunile fără precedent asupra țăranilor din partea organelor de partid și administrative cu scopul de îndeplinire a planurilor de colectare a produselor agricole. Agenții împuterniciți cu colectări, îngrijorați mai mult ca de obicei că nu vor îndeplini planul evident exagerat, au „măturat podurile” nu numai în gospodăriile țăranilor înstăriți, dar și a

celor săraci, mulți dintre care se bucurau de înlesniri la capitolul „predări obligatorii către stat”. Mai mult, deveneau frecvente cazurile când țăranii erau împuși de autorități să transmită în contul colectărilor obligatorii produsele primite de la stat în formă de împrumut alimentară [3, p. 285].

COLECTĂRILE FORȚATE AU PROVOCAT FOAMETEA CANIBALĂ

Autoritățile republicii în vara și toamna anului 1946 erau preocupate nu de salvarea populației de foame și de stoparea mortalității în creștere, ci de îndeplinirea cu orice preț a planurilor de colectări. Altfel nici nu putea fi. Sistemul sovietic de administrare era conceput ca unul bazat, cu precădere, pe constrângere și centralizat până la refuz. Orice agent al sistemului, chiar și cel suspus, trăia cu frica represaliilor, care puteau să se abată asupra lui pentru cea mai mică încălcare a directivei de la Centru. Așa s-a întâmplat și după Hotărârea CC a PCU(b) din 30 noiembrie din 1946 „Cu privire la mersul colectărilor de pâine în RSS Moldovenească” în care conducerea republicii era avertizată despre lacunele în procesul de realizare a planului de predare a pâinii către stat și în care se cerea îndeplinirea necondiționată a planului [3, p. 286-287].

Autoritățile au reacționat imediat la această directivă din centru prin înăsprirea cerințelor către toți responsabilii pentru colectări în privința îndeplinirii planului cu orice preț. Agenții responsabili nemijlocit pentru colectări în sate au început să scotocească pentru a căta oară prin podurile țăranilor, deja aduși în acea perioadă la limita disperării. Despre faptul că majoritatea familiilor țărănești au fost lipsite prin colectările forțate de ultimele rezerve alimentare și nu erau capabile să furnizeze statului nici cea mai mică cantitate de cereale vorbesc datele documentare privind creșterea numărului gospodăriilor acționate în judecată pe motiv de neachitare către stat a predărilor obligatorii. Pe parcursul anului 1946 numărul acestor gospodării a crescut considerabil, ajungând până la 5 121 [3, p. 289].

În toamna anului 1946, majoritatea familiilor țărănești au fost lipsite de ultimele rezerve de pâine în cadrul campaniei de îndeplinire a planului de predări obligatorii către stat a produselor agricole. Satele Moldovei au rămas fără nicio apărare în fața foamei. O mărturie vie a acestei realități este creșterea vertiginosă a numărului de bolnavi de distrofie alimentară, care în luna noiembrie atinge deja cifra de 30 de mii de oameni [9, p. 226]. Acesta a fost primul val masiv de distrofie alimentară în republică, victimele ei fiind în temei familiile țăranilor care nu se bucurau de niciun ajutor din partea statului.

Însă îmbolnăvirea în masă a populației republicii de distrofie alimentară n-a servit drept motiv pentru oprirea practicii criminale de deposedare a țăranilor de ultimele rezerve de produse alimentare prin colectările obligatorii aplicate de statul sovietic. Documentele timpului abundă în hotărâri drastice ale organelor de partid și sovietice care obligau în termeni categorici agenții responsabili de colectări să obțină cu orice preț pâinea da la țărani în contul îndeplinirii planului. Cu toate eforturile unei armate întregi de diverși împuterniciți ai regimului, care din zori scoțeau prin satele Moldovei în căutarea ultimului sac de grăunțe la familiile înfometate ale țăranilor, planul de predare obligatorie a pâinii către stat a fost îndeplinit de republică doar la sfârșitul anului cu un indice de 101%. În afară de cereale, în anul foametei 1946, statul sovietic a stors din țăranii Moldovei 25 659 de mii de ouă, 419,9 de tone de brânză, 12 792 de tone de lapte, 8 607 de tone de fructe, 4 477 de tone de legume, 10 082 de tone de sfeclă de zahăr și alte produse agricole [4, p. 76].

Prețul pe care l-a achitat republica pentru atingerea acestui indice consta în creșterea vertiginoasă a numărului de bolnavi de distrofie alimentară, asistată de un salt brusc al mortalității populației. Deja în decembrie 1946 numărul cazurilor de distrofie aproape că se dublează comparativ cu luna precedentă, iar peste două luni, în februarie 1947, această cifră depășește 240 de mii [4, p. 83]. Nivelul înalt de distrofie alimentară se va menține până la finele lui august 1947 și va servi drept motiv principal pentru menținerea nivelului catastrofal al mortalității populației republicii în perioada decembrie 1946 – august 1947.

În toamna și iarna anului 1946 republica lupta cu foamea folosind propriile resurse. Însă cu fiecare zi situația devenea tot mai gravă și le scăpa autorităților de sub control. Abia spre finele lunii decembrie, când Chișinăul oficial a recepționat de la comitetele raionale de partid informația privind starea lucrurilor în teritoriu, autoritățile și-au creat o opinie clară despre catastrofa ce se declanșase. În sate mureau familii întregi. Într-un șir de raioane erau sate unde lunar mureau de foame 120-180 de oameni. Se înmulțeau cazurile de canibalism. De exemplu, în județul Cahul, din decembrie 1946 și până la 24 februarie 1947, au fost oficial înregistrate 15 cazuri de canibalism și zece cazuri de folosire a cadavrelor pentru alimentație. Per ansamblu, în republică, din ianuarie până la 15 februarie 1947, au fost înregistrate 39 de cazuri de canibalism, cu 40 de victime [4, p. 85]. Cu siguranță, cazurile de canibalism au fost și mai frecvente pentru că nu toate erau oficial depistate și, deci, atestate documentar.

Numărul cazurilor de canibalism pe motiv de foame dovedește proporțiile și profunzimea catastrofei

alimentare care s-a abătut peste Moldova sovietică în 1946–1947. Începutul anului 1947 s-a caracterizat prin creșterea galopantă a mortalității provocate de foame. Mai jos reproducem un tabel ce oglindește indicii lunari de mortalitate în republică în anii 1946–1947. El e întocmit pe baza datelor furnizate de birourile orașenești și raionale de înregistrare a actelor stării civile, care au fixat documentar cazurile de deces al oamenilor (tabelul 1).

Tabelul 1 [33]

**Mortalitatea populației
RSS Moldovenești în anii 1946–1947**

Lunile	1946	1947	Diferența
Ianuarie	4466	19133	14667
Februarie	4347	23791	19444
Martie	5633	25953	20320
Aprilie	4588	15034	10446
Mai	3782	14938	10616
Iunie	3676	24701	21085
Iulie	5235	16418	11183
August	5313	8346	3033
Septembrie	4544	5248	--
Octombrie	5799	--	--
Noiembrie	5753	--	--
Decembrie	9650	--	--

După cum se vede din datele tabelului, mortalitatea populației RSSM din decembrie 1946 până în august 1947 a depășit indicele mediu anual al mortalității din anul 1946 cu circa 115 mii de oameni. Datele tabelului, după cum am menționat deja, sunt informații oficiale ale birourilor stării civile orașenești și raionale, de aceea cifra de 115 mii poate fi considerată drept cifră minimă, documentar stabilită, a numărului victimelor foametei. Minimă, deoarece oficiile stării civile n-au reușit nici pe departe să înregistreze atunci toți decedații din cauza insuficienței alimentare, mai ales în perioada iernii din 1946–1947. În satele republicii, mai cu seamă la sud, sunt numeroase morminte comune ale victimelor foametei, memoria multora dintre ele nefiind semnalată de vreun document. Iată, de exemplu, ce raporta autorităților de la Chișinău președintele Comitetului executiv raional Comrat în februarie 1947: „În raion mortalitatea continuă a fi extraordinar de mare, în luna ianuarie constituind 2,3% din populația raionului. Chiar conform unor date incomplete, în ianuarie au decedat 680 de oameni, inclusiv din cauza distrofiei – 508 oameni. În afară de aceste cazuri înregistrate, eu personal am descoperit la cimitir 40 de cadavre în diferite locuri. Dispar zeci de familii, despre care nu se știe nimic. Au ieșit la iveală multe cazuri când decedații sunt ascunși, pentru ca membrii familiei să primească în contul lor ajutor alimentar” [9, p. 90].

Foamea îi gonia pe oameni în căutarea hranei dincolo de localitățile lor. În conformitate cu datele documentare ale timpului, în iarna și primăvara anului 1947 în fiecare 24 de ore circa 5-6 mii de locuitori ai republicii plecau în căutarea alimentelor în regiunile vecine ale Ucrainei. Aceasta se întâmpla în condițiile când însăși Ucraina fusese grav afectată de fenomenul foametei. Mulți dintre cei plecați în căutarea alimentelor și-au găsit moartea printre străini, iar decesul lor nu a fost atestat în statisticele republicane. Aceste circumstanțe au servit ca bază pentru concluziile în conformitate cu care cea mai verosimilă cifră despre pierderile umane din cauza foametei postbelice în RSS Moldovenească oscilează în limitele a 150-200 de mii de oameni [9].

Situația alimentară gravă a determinat Guvernul URSS să întreprindă măsuri de ajutorare a populației înfometate. La 29 decembrie 1946 Guvernul de la Moscova adoptă hotărârea „Cu privire la acordarea de ajutor suplimentar colhozurilor, sovhozurilor și gospodăriilor țărănești din RSS Moldovenească în legătură cu recolta slabă din anul 1946”. Ca și în august 1946, conform hotărârii din decembrie, republicii i-au fost furnizate 1,5 mil. puduri de cereale, care urmau să fie distribuite în lunile ianuarie – mai 1947 în cote egale a câte 300 de mii de puduri lunar. Până la 10 ianuarie 1947 se prevedea să fie înființate 500 de cantine subvenționate de stat, pentru deservirea a 100 de mii de oameni pe zi. Se mai prevedea aprovizionarea cantinelor cu 500 de tone de carne-pește, 370 de tone de crupe, 130 de tone zahăr și 65 de tone grăsimi [4, p. 85-86].

Preponderent, acest ajutor alimentar era distribuit din cantitățile de produse colectate de la aceiași țărani în lunile precedente și stocate la depozitele de stat. Documentele de arhivă abundă de date despre condițiile proaste de păstrare la depozitele de stat a produselor rechiziționate de la țărani în condițiile colectărilor obligatorii. Pierderile alimentelor din cauza condițiilor proaste de păstrare erau enorme. În plus, se înmulțeau cazurile de furturi ale alimentelor în timpul transportării lor spre satele înfometate în condițiile drumurilor desfundate în iarna și primăvara anului 1947.

Toate aceste măsuri nu erau însă în stare să stăvilească foametea. Este suficient să menționăm că deservirea a 100 de mii de oameni în cantinele subvenționate de stat nu cadrau nicicum cu rata distrofiei alimentare care în februarie 1947 atinsese cota de 240 de mii de cazuri. Statul sovietic se dovedea neputincios în lupta cu foametea și mortalitatea catastrofală a populației din această cauză. Constatăm că puterea sovietică a distrus sistemul tradițional de confruntare a calamităților naturale și mecanismul vechi de protejare a populației de consecințele cele mai nefaste ale foametei, dar nu a fost capabilă să propună în schimb

un model mai eficient de gospodărire și de protecție contra foametei. Chiar mai mult, prin politicile sale dezastruoase de colectări forțate, puterea sovietică a lipsit familiile țăranilor din Moldova sovietică de rezervele absolut necesare de pâine și prin aceasta i-a condamnat pe mulți dintre ei la moarte chinuitoare de foame.

ÎN DREAPTA PRUTULUI, SUBNUTRIȚIA A FOST DIMINUATĂ DE ASISTENȚA INTERNAȚIONALĂ

Situația nu a fost redresată nici după intervenția comisiei de stat în frunte cu adjunctul președintelui Guvernului sovietic A. Kosîghin, sosit în Moldova în februarie 1947. Curba creșterii mortalității populației republicii din cauza foametei mărturisește elocvent despre ineficiența activității comisiei de la Moscova. În luna martie, după vizita în Moldova a comisiei Kosîghin, mortalitatea populației a atins cea mai mare cotă. Puțin de tot a scăzut în lunile următoare, menținându-se stabil la un indice ce depășea de trei ori nivelul lunar de reducere naturală a populației.

Guvernul sovietic, prin politicile sale dezechilibrate de colectări forțate către stat ale produselor agricole, nu a fost în stare nici prin măsuri extraordinare, gen comisia Kosîghin, să stăvilească flagelul foametei și să salveze oamenii de la moarte. Spre deosebire de Moldova de dincolo de Prut, în care seceta și ruina din cauza războiului erau identice cu situația din Moldova sovietică și unde înfometarea intrase de asemenea în casele românilor moldoveni, mortalitatea populației nu a atins cote catastrofale. Explicația acestui fapt este aceea că guvernul pro-sovietic de la București nu a avut la îndemână suficient timp pentru așa-numita reconstrucție socialistă a satului și nu a distrus definitiv mecanismele economice tradiționale de protecție contra foametei.

Totodată, a mai existat un factor determinant pentru salvarea populației de la moarte prin inaniție, pe care guvernul de la București, spre deosebire de cel sovietic, nu l-a neglijat, ci l-a pus în aplicare. Este vorba despre ajutorul umanitar internațional, în primul rând pe linia Crucii Roșii. În România în anii 1946-1947 ajutorul internațional a salvat de foame sute de mii de vieți omenești. În Uniunea Sovietică, separată de restul lumii prin cortina de fier, regimul comunist de o manieră criminală a privat milioane de cetățeni înfomețați de asistența umanitară internațională, condamându-i astfel pe mulți dintre ei la o moarte teribilă. Despărțită pentru a căta oară prin forță de confrății săi de dincolo de Prut, populația Moldovei de est urma să achite în 1946-1947 tributul de sânge pentru „privilegiul” morbid de a trăi sub stăpânire sovietică.

CONCLUZII

Se cere menționat faptul că revenirea mortalității în limitele scăderii naturale a populației s-a produs în RSS Moldovenească doar în condițiile recoltei noi din anul 1947. Astfel, foametea și-a încetat efectele sale dezastruoase nu grație politicilor statului sovietic, ci datorită factorilor naturali. Mai mult, analiza politicilor regimului sovietic în raport cu gospodăriile țărănești în anii 1944–1947 atestă provocarea catastrofei alimentare în republică prin deposedarea forțată a familiilor țărănești de minimul necesar de alimente în condițiile secetei și ruinei de după război.

Este adevărat, că penuria alimentară în Moldova sovietică în acea perioadă a fost cauzată inclusiv de seceta cumplită și de ravagiile războiului abia terminat.

BIBLIOGRAFIE

1. Vomesco V. Засуха и голод в Молдавии, 1946–1947 гг. Кишинев: Штиинца, 1990.
2. Bulmaga L. Depășirea foametei din anii 1946–1947. În: Revista de istorie a Moldovei, 2012, nr. 4.
3. Голод в Молдове (1946–1947). Сборник документов. Кишинев: Штиинца, 1993.
4. Gribincea M. Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944–1950, Cluj-Napoca, Dacia, 1995.
5. История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Elan Poligraf, 2002.
6. Керсновская Е. Сколько стоит человек. Москва:

Totuși, din punctul nostru de vedere, principalul responsabil pentru moartea prin inaniție a populației ce luase proporții catastrofale în anii 1946–1947 este regimul politic. Puterea sovietică a distrus mecanismele economice și politice tradiționale de combatere a secetei și a pericolului foametei, formate în acest teritoriu pe parcursul istoriei, înlocuindu-le cu mecanisme de constrângere extraeconomică, total ineficiente în lupta cu foametea și riscurile ce le comportă.

În acest sens, putem afirma cu certitudine că foametea postbelică în Moldova sovietică, soldată cu mortalitatea fără precedent a populației, a fost un fenomen organizat de regimul sovietic prin însăși esența politicilor promovate de stat în raport cu satul moldovenesc în particular și cu populația republicii în ansamblu.

- Российская политическая энциклопедия, 2006, с. 88-91.
7. Pasat V. RSS Moldovenească în epoca stalinistă, 1940–1953, Chișinău, Cartier, 2011.
 8. Țăranu A. Anii 1946–1947: Învățămintele foametei în Moldova, Chișinău, 1989.
 9. Țăranu A., Gribincea M. Foametea postbelică în Moldova. În: Fărăma cea de pâine, Chișinău: Cartea moldovenească, 1990, p. 208.
 10. Țurcanu I. Foametea din Basarabia în anii 1946–1947, Chișinău, Universitas, 1993.
 11. Zima V. Голод в СССР 1946–1947 годов: происхождение и последствия. Москва, ИИ РАН, 1996.

Eleonora Romanescu. *Nicula. Ușa de biserică*, u.p. 90 × 112 cm, 1992